

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

Тетерятніков Костянтин Вікторович

УДК 24+261.4-8

БОГОСЛОВСЬКА ЕТИКА ПРАЦІ В СУЧАСНОМУ ПРОТЕСТАНТИЗМІ

Спеціальність 09.00.14 – богослов'я

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі богослов'я та релігієзнавства Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Шкіль Світлана Олександрівна,
професор кафедри філософії та
міжнародної комунікації Національного
університету біоресурсів та
природокористування України.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Христокін Геннадій Володимирович,
професор кафедри філософії, політології
та глобальних міжнародних процесів
Університету державної фіскальної
служби України;

кандидат філософських наук
Русин Іван Іванович,
ректор Української євангельської
теологічної семінарії.

Захист відбудеться 11 травня 2021 р. о 13:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.21 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 9 квітня 2021 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

І. Б. Остащук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Геополітичні зміни, які прийшли разом із розпадом Радянського Союзу й падінням соціалістичної економіки, викликали в українському суспільстві підвищений інтерес і потребу українців у пошуку альтернатив соціалістичній етиці праці, яка була сформована в радянські часи в межах безальтернативної у ті часи філософської парадигми. У зв'язку з трансформаційними процесами постсекулярної епохи в Україні релігія вже не вважається чимось негативним, тим паче в етичних питаннях, у зв'язку з чим трудова етика протестантів викликає активне зацікавлення українського суспільства як альтернативний шлях розвитку. Правда, в контексті традиційного домінування православ'я в релігійному вимірі української культури протестантська трудова етика не була сприйнята як можливість для розвитку.

Однією з причин інтересу до трудової етики, чие походження виводиться зі світоглядних основ Реформації, є факт високого економічного рівня, комфортності загального соціального життя та поваги й широких можливостей всебічного розвитку людської особистості у країнах Заходу, які є переважно протестантськими (принаймні, в історико-культурному вимірі). Намагання зрівнятися з європейським рівнем життя неможливе до реалізації без глибокого розуміння сутності традиційної протестантської етики, яка в сучасну епоху трансформувалася в коучинг, що готує лідерів на робочому місці для успішного здійснення місії в професії. Інтеграція в європейський світоглядний простір потребує вивчення не тільки історії й теорії протестантської етичної системи, але і сучасних підходів та етичних систем і принципів, які мають вплив на розвиток суспільства через коучинг і лідерство як можливий спосіб перетворень. Християнська відповідь щодо побудови дієвого потужного громадянського суспільства повинна бути такою, де присутнє глибоке розуміння праці й лідерства. Така ситуація актуалізує не лише теоретичне осмислення протестантської етики, але й виводить її дослідження в практичну площину. В цьому контексті системний філософсько-теологічний аналіз сучасного становища протестантської етики праці сприятиме розвитку українського соціуму, яке переживає скрутні часи трансформації етичних основ суспільного світогляду.

Протестантська етика має свою історію з часів західноєвропейської Реформації XVI ст. і виявляє закономірності життя тих західних суспільств, які обрали протестантський спосіб життя. Система протестантської етики переживала різні етапи свого розвитку й трансформації, але її незмінною основою було Святе Письмо, яке тлумачилося для вибудовування системи етичних принципів життя. Ще на початку XX ст. німецький соціолог М. Вебер (1864-1920) у своїй класичній фундаментальній праці «Протестантська етика і дух капіталізму» (1905) намагався проаналізувати вплив протестантизму на формування капіталістичних відносин. На сьогодні економічний розвиток протестантських країн потребує всебічного аналізу в

практичній проєкції побудови зрілого громадянського суспільства в Україні, дієвої економіки та високих стандартів соціального життя громадян нашої держави. У цьому вбачаємо виразну теоретико-практичну актуальність нашого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у межах науково-дослідної роботи кафедри богослов'я та релігієзнавства факультету філософії та суспільствознавства Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова відповідно до наукової теми «Розбудова академічного богослов'я в умовах освітніх трансформацій в Україні» (U 0117U004903).

Метою дисертаційної роботи є системний аналіз розвитку сучасного протестантського богослов'я й етики праці та їхнього впливу на суспільство.

Відповідно до поставленої мети, визначаються такі основні **дослідницькі завдання**:

- дати визначення основним поняттям богослов'я й етики праці та представити основний концептуальний культурно-історичний контекст протестантської етики праці, ґрунтуючись на сучасних наукових підходах щодо етики в цілому;
- виявити і довести виразний дієвий вплив протестантської етики праці на суспільство;
- окреслити основні етапи розвитку протестантської етики праці в ХХ ст.;
- висвітлити біблійні основи богослов'я праці на основі протестантської герменевтики;
- охарактеризувати сучасні тенденції в протестантській етиці праці, які виявилися через коучинг молоді до лідерства і місії в професії;
- проаналізувати коучингові програми протестантів, які виявилися ефективними в підготовці наступного покоління лідерів для позитивних перетворень у суспільстві;
- дослідити основні ідеї щодо сучасного розуміння лідерства, покликання, трудової етики, богослов'я праці та ідей місії християн у професійній діяльності;
- порівняти основні принципи протестантської етики праці з іншими етичними системами;
- довести актуальність використання принципів протестантської трудової етики в сучасному українському суспільстві.

Об'єктом дослідження є етика праці, коучинг і лідерство в парадигмі сучасного протестантського богослов'я.

Предметом дослідження є сутність, історія, процеси становлення та розвитку сучасної протестантської етики праці.

Теоретико-методологічні засади дослідження. Дисертаційне дослідження має виразний міждисциплінарний характер і виконане на межі філософії, богослов'я, етики та релігієзнавства. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові принципи аналізу релігійних явищ

та філософських процесів і принципи сучасного богослов'я – об'єктивності, неупередженості, цілісності, світоглядного та методологічного плюралізму, позаконфесійності, екуменічної відкритості й толерантності.

Для вирішення завдань, поставлених у дисертаційній роботі, використовується низка основних методів: системного аналізу (при дослідженні історії Реформації і становлення протестантської трудової етики), історико-генетичного аналізу (при вивченні становлення трудової етики протестантів), компаративного вивчення (при порівнянні богословських й етичних концепцій реформаторів), а також методів емпіричного та теоретичного дослідження.

Метод емпіричного дослідження – спостереження – використовується для систематичного цілеспрямованого вивчення впливу протестантської етики на суспільство, де протестантизм традиційно домінує. Метод емпіричного дослідження – порівняння – застосовано для визначення схожості та відмінності в протестантській етиці у різних країнах та в різних напрямках сучасного протестантизму.

Методи теоретичного дослідження – аналіз і синтез – використовується для поділу історичних періодів і сучасного стану в розвитку протестантської етики на складові частини; синтез, навпаки, з'єднує окремі частини та риси протестантської етики в єдине ціле, щоб виявити цілісність і розвиток та сформулювати висновки дослідження. Метод теоретичного дослідження – історичний метод – застосовується для дослідження виникнення, формування та процесів, пов'язаних із розвитком протестантської етики.

Також для формування висновків дослідження, наведених у дисертації, будуть використовуватись методи індукції, яка є невід'ємною складовою загальнологічних методів та прийомів дослідження. Для виокремлення загальних тенденцій розвитку сучасної протестантської етики автор дисертації користується методами абстрагування та узагальнення, які базуються на таких логічних прийомах дослідження як індукція, дедукція та аналогія. Дисертаційне дослідження також вимагало застосування таких загальних методологічних принципів як єдність логічного та історичного.

Дисертаційне дослідження ґрунтується на працях передусім зарубіжних дослідників, які стосуються проблематики протестантської етики, а саме: М. Вебера, Р. Хейза, І. Барбура, П. Нулленса, Р. Мичинера, К. Барта, В. Бачиніна та ін., а також вітчизняних науковців А. Колодного, Л. Филипович, В. Єленського, М. Черенкова та ін.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що у ньому вперше здійснений цілісний аналіз протестантського богослов'я й етики праці з урахуванням сучасних тенденцій та принципів коучингу підготовки лідерів, який здійснюється в українських протестантських церквах для здійснення місії християн через їхню професійну діяльність і покликання, що може стати вагомим фактором становлення громадянського суспільства та підвищення соціально-економічного рівня нашої держави.

Істотні наукові результати, що становлять новизну дисертаційної роботи, виносяться на захист і конкретизуються у таких основних

положеннях:

Вперше:

- встановлено взаємозв'язок між протестантською трудовою етикою і християнським коучингом та підготовкою до лідерства, наділеного потенціалом ефективного здійснення місії християн через їх професію і покликання. Протестантське уявлення про лідера пов'язане не стільки з фігурою самого лідера, скільки з джерелом бачення лідера та розумінням, куди слід прямувати йому самому і вести за собою інших людей – принцип «вказування шляху» і чітке усвідомлення своєї ролі на цій дорозі. Протестантське лідерство втілюється в контексті специфічного середовища взаємодії між Богом, християнською громадою і конкретною людиною, вимагає особливого розуміння спільної мети, досягнення якої зайняті віруючі люди, осмислення власної ролі й відповідальності кожного;

- обґрунтовано розгляд протестантської трудової етики з точки зору чотирьох основних етичних систем, а саме: метод консеквентальної етики, етики принципу, етики особистості та етики цінностей;

- на основі дослідження історичного розвитку протестантської трудової етики показано трансформацію протестантського богослов'я й етики праці відповідно до загальнолюдських етичних систем, які регулюють життя суспільства. Показано, що протестантська трудова етика розчинилася в сучасному громадянському суспільстві й вже не відзначається передусім релігійно маркованими постулатами, але при цьому не втрачає своєї традиційної сутності, що базується на християнській ціннісній парадигмі та біблійних принципах;

- доведено важливість використання методології Роберта Штайтера у формуванні богослов'я й етики праці як у сучасному протестантизмі, так і в його локальному контексті пострадянських євангельсько-протестантських церков в Україні. Зокрема, розкрито основні принципи його методології формування локальних богословських систем, що передбачає формування богослов'я в поєднанні як церковної традиції, так і культури суспільства через визначені «кроки»: виявлення платформи попередніх локальних богословських систем; відкриття і розуміння культури для формування локального богослов'я; визначення тем для локального богослов'я. відкриття і дослідження впливу церковних традицій; розуміння розглянутих традицій, які представляють низку богословських систем минулого; зіставлення тем церковних традицій та актуальних тем місцевого значення, розкриття їхнього впливу як на локальне богослов'я, так і на культуру.

Уточнено:

- основні поняття протестантської трудової етики, а також розгляд сучасного богослов'я й етики праці, що базується на біблійних текстах та традиційних принципах класичної протестантської етики праці;

- визначальні положення професійної етики раннього протестантизму, що вирізнялася аскетизмом і сформувала цінності простоти, ощадливості, підкоренням правилам поведінки, раціоналізму, практицизму. Аскетичні ідеали ранніх протестантів здійснювалися в межах світської професії та

світського укладу життя та протиставлялися прагненню будь-яких світських благ, що містять у собі небезпеку та спокуси для духовного життя людини, що невідворотно впливає на соціальний вимір співіснування громадян певної держави. Протестантський аскетизм детермінував зростання економіки та підвищення стандартів соціального життя.

Набуло подальшого розвитку:

- уявлення про те, що релігійність впливає на трудову етику та працю людей, тому визначення домінуючих релігійних пріоритетів суспільства має важливе значення в осмисленні їхньої теології праці;

- вивчення становлення богослов'я та етики протестантизму в контексті реформаційних процесів, які відбувалися в Західній і Центральній Європі протягом кінця XV-XVI ст.; дослідження протестантського принципу особистого тлумачення Біблії, відповідно до власного розуміння та внутрішніх інтуїцій, замість того, щоб формально дотримуватися та коритися «офіційним» інтерпретаціям, які були ухвалені суворо централізованою релігійною владою; аналіз форм духовної активності й збільшенням незалежності мирян, що, зокрема, призвело до того, що трудова етика вже не вважалася релігійною, а стала орієнтуватися на світську, тобто нерелігійну діяльність.

- дослідження християнської духовності на робочому місці як комплексного поняття, яке стосується багатьох богословсько-практичних і соціально-філософських, економічних та культурологічних питань. Богослов'я праці передбачає осмислення питань про Бога, Його працю, розуміння призначення людини і її співпраці з Богом, а також про важку, небезпечну і несправедливу працю як наслідок гріхопадіння тощо. Образ справжньої духовності відкрив людині Бог через Свого Сина. Християнська духовність виникає завдяки Духові, Який відроджує в нас здатність до співтворчості з Богом.

Теоретичне значення дослідження. Висновки і теоретичні твердження, обґрунтовані в дисертаційному дослідженні, сприяють глибшому розумінню богослов'я й етики праці сучасного протестантизму, що сприяє розвитку вітчизняного богослов'я, релігієзнавства та релігійної етики.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що результати дисертаційної роботи можуть бути використані при викладанні філософських та богословських дисциплін у вищих навчальних закладах як афілійованих до релігійних організацій, так і в неконфесійних освітніх інституціях. Матеріали дослідження можуть також слугувати для підготовки відповідної навчальної та методичної літератури з богословських, релігієзнавчих та філософських навчальних курсів.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою роботою, яка представляє ідеї та розробки здобувача, сформульовані ним самостійно заради забезпечення досягнення поставленої мети і вирішення визначених завдань. Використані у тексті дисертації ідеї, гіпотези та думки інших авторів мають відповідні посилання.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри богослов'я та релігієзнавства Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, а також були апробовані через участь у низці наукових конференцій, зокрема: Міжнародна науково-практична конференція «Двадцять років релігійної свободи та активної місії в пострадянському суспільстві» (Ірпінь, 18-19 листопада 2011 р.); Звітна науково-практична конференція викладачів, докторантів та аспірантів НПУ імені М.П. Драгоманова (Київ, 10 березня 2016 р.); II-га міжнародна науково-практична конференція - «Реформація: східноєвропейські вимірювання», Національний університет «Острозька Академія» (Острог, 13-15 квітня 2016 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Епоха Реформації та сучасна Україна», Полтавська державна аграрна академія (Полтава, 29 березня 2017 р.); Науково-практична конференція «Вера и труд: христианская миссия и лидерство в профессиональной деятельности» (Санкт-Петербург, 2017); Всеукраїнська науково-практична конференція «Людина, яка реформує та реформується» (Київ, 10 листопада 2017 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Релігієзнавство і богослов'я у структурі світської освіти і науки: світовий і український контекст» (Київ, 17 листопада 2017 р.); Міжнародна богословська конференція «Методології богословських досліджень: проблеми і перспективи» (Київ, 27-28 квітня 2018 р.). Міжнародна богословська конференція ««Нове та старе» (Мт. 13:52): традиція та оновлення в богослов'ї, церкві та освіті» (Одеса, 2019 р.).

Публікації. Основні результати роботи висвітлені у 13 статтях, 6 з яких розміщені в українських фахових виданнях із філософських наук, 3 – в іноземних періодичних наукових журналах, 7 – в інших наукових збірниках та матеріалах конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Структура дисертаційної роботи зумовлена логікою дослідження, що впливає з його мети та завдань. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 185 сторінок, з них 174 основного тексту. Список використаних джерел становить 10 сторінок і налічує 116 найменувань, з них 65 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано мету й завдання роботи, об'єкт і предмет, окреслено теоретико-методологічну основу дослідження, розкрито теоретичне і практичне значення дисертації, подано відомості про її апробацію, відображено структуру й обсяг роботи, наведено відомості про публікації.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади дослідження протестантського богослов'я й етики праці» присвячено загальному огляду розуміння протестантської трудової етики й моральності, богослов'я праці, їх біблійних засад, а також методології Р. Шрайтера.

У підрозділі 1.1 «Поняття протестантської трудової етики»

простежено становлення і розвиток основних принципів протестантської трудової етики, що будуть використовуватися в нашій роботі і створюють концептуальний контекст для розуміння богослов'я й етики праці в сучасному протестантизмі. Аналіз поняття протестантської трудової етики, а також розгляд богослов'я і етики праці дали змогу побачити місце названої дисципліни в контексті всієї протестантської теології і етики.

Підрозділ 1.2 «Сучасна трудова етика і моральність» містить аналіз протестантської етики праці з точки зору окремих концепцій і теорій, а саме: консеквенціальної етики, етики принципу, етики особистості й етики цінностей.

Головний критерій консеквенціальної етики, який дозволяє визначити, що добре, а що погане, є наслідок вчинків, а не самі вчинки. Іншими словами, певний вчинок може вважатися добрим в одній ситуації і поганим у іншій у залежності від результату. У консеквенціальній етиці виділяються два великі напрямки: гедонізм та утилітаризм. У сучасній протестантській трудовій етиці більше зацікавлення утилітаризмом, ніж гедонізмом, адже мета першого з них – досягнення найвищої ефективності для найбільшого числа людей.

Етика принципу (або деонтологічна етика) стосується розуміння обов'язку: моральний вчинок вважається добрим, коли відповідає відповідному принципу, незалежно від наслідків. Етика принципу має два різновиди: теономна етика (в основі Бог, Який є джерелом законів) й автономна етика (джерелом етики є людина).

Етика чеснот (етика особистості) зосереджується на людині, яка здійснює вчинок та формує на основі окремих вчинків навички, а на основі навичок створює моральний характер.

В центрі етики цінностей не моральні рішення, а моральна сутність людини. Сутністю моральності є не закони й обов'язки, або послух та здорова раціональність, а сприйняття цінностей, адже через їх призму бачимо деякі речі як важливі, а інші як непотрібні. Саме цінності визначають напрямок життя людини і суспільства, зокрема і відношення до роботи.

Такий розгляд пов'язаний з особливістю трудової етики і моральності в сучасну епоху. Короткий аналіз чотирьох етичних систем, які по-різному трактують протестантську трудову етику, дозволив побачити різноманітність інтерпретації етичної системи щодо праці у протестантів сучасності.

Підрозділ 1.3 «Методологія Р. Шрайтера в богослов'ї й етиці праці» аналізує методологічні підходи щодо створення локальних богословських систем богослов'я і етики праці в сучасному протестантизмі. Дослідження Р. Шрайтера стосовно богослов'я допомагає розуміти, яким чином можемо розвивати богослов'я й етику праці в сучасному протестантизмі, застосовуючи методологію формування локальних богословських систем. Р. Шрайтер пропонує дев'ять кроків, які мають на увазі формування богослов'я в поєднанні як церковної традиції, так і культури суспільства. Першим кроком у процесі формування богословської системи є виявлення платформи попередніх локальних богословських систем. Другий крок стосується

відкриття і розуміння культури для формування локального богослов'я. Третій крок пов'язаний із визначенням тем для локального богослов'я. Четвертий крок – це відкриття і визначення впливу церковних традицій. П'ятий крок – розуміння розглянутих традицій, які є цілим рядом богословських систем минулого. Шостий крок зіставляє церковну традицію та актуальні теми місцевого значення, а також їх вплив як на локальне богослов'я, так і на культуру загалом. Всі ці кроки допомагають нам у формуванні богослов'я й етики праці як в сучасному протестантизмі, так і в його локальному контексті пострадянських євангельсько-протестантських церков в Україні. Локальне богослов'я призначається як для церковних громад, в яких воно формується, так і для цілого суспільства, в якому бачимо вплив на культуру, в межах якої воно зародилося. Богослов'я і етика праці постає як тема і як доктрина, що тільки відкривається в сучасному пострадянському протестантизмі, будучи необхідною основою для життя християн у професійному вимірі.

Підрозділ 1.4 «Біблійні основи богослов'я праці» показує, що ця тема має глибоке біблійне підґрунтя. Протестантське розуміння етики праці має біблійну основу не тільки в Старому Заповіті, де ключові тексти щодо богослов'я праці містяться в книзі Буття, але і в Новому Заповіті, які зосереджені на вченні Апостола Павла щодо етики праці. Святе Письмо відкриває, що праця – це головне призначення людини на землі, а не результат гріхопадіння, на відміну від поширеного стереотипу, що світ до гріхопадіння був ідеальним простором існування, в якому не було жодного виду праці.

Біблійний наратив розповідає про працю з самого початку. Автор Книги Буття веде оповідь про Бога як Творця Всесвіту, Який працював. Фактично описуючи процес створення Всесвіту, він поміщає все це в один робочий тиждень, де головною діючою особою бачимо Бога Творця. Праця характеризувала діяльність перших людей в раю. Цікаво зіставити, що оповіді про створення світу в Біблії контрастують із розповідями про цей процес у міфах вавилонян і давніх греків.

Апостол Павло в свої посланнях до церков пише про необхідність працювати в цьому світі, скажімо: Ефесян 6:7 чи Колосян 3, 23. Павло говорить, що працювати необхідно так, ніби ти служиш цим Господу. Апостол звертається як до рабів, так і до їх господарів, тобто як до працівників, так і до працедавців. Працівників закликає працювати від всієї душі та простоти серця. Це необхідно робити так, ніби моїм працедавцем є сам Господь Бог.

Другий розділ «Становлення богослов'я та етики праці епохи Реформації» містить у собі загальний огляд епохи Реформації, зокрема усвідомлення та реалізацію суспільних перетворень, визначальних впливів протестантської етики на західне суспільство і висвітлення того, як протестантська трудова етика сформувала рушійні сили капіталістичних відносин.

У підрозділі 2.1 «Визначальні риси впливу протестантської етики

на західне суспільство» розкрито, що становлення богослов'я та етики протестантизму розпочалося в контексті реформаційних процесів, які відбувалися в Західній і Центральній Європі з кінця XV і по XVI століття. Завдяки Реформації протестантизм обстоював право особистості тлумачити Біблію на власний розсуд, замість формально канонізованих форм, які були ухвалені церковною владою. Реформація вплинула на процес усвідомлення та реалізації суспільних перетворень, які відбулися під час кризи середньовічної церкви. Реформація підштовхнула до секуляризації християнства, де етичний аспект перестав бути тільки релігійним. Це також призвело до того, що трудова етика вже не вважалася релігійною, а стала орієнтуватися на світську діяльність. Світська професія вже розглядалася як найвища цінність морального життя людини і стала розумітися як її покликання. Це призвело до того, що професія перестала бути чимось профанним у житті людини. Професія – це прояв покликання, що наділяє світську професійну діяльність виразом обов'язку виконання Божої волі. Тут треба відзначити, що професійна етика раннього протестантизму в своїй суті була аскетичною і сформувала культ простоти, ощадливості, підкоренням правилам поведінки і раціоналізму. Аскетичні ідеали ранніх протестантів здійснювалися в межах своєї світської професії та світського укладу життя. Ця аскеза була направлена проти прагнення будь-яких світських благ. Протестанти розуміли, що багатство містить у собі небезпеку та спокуси.

У *підрозділі 2.2 «Протестантська трудова етика і формування рушійних сил капіталістичних відносин»* висвітлено, що протестантський аскетизм приводив до накопичення благ, скорочував споживання та відкидав насолоду земним багатством. Аскеза витісняла прагнення до витрат на розкіш та пробуджувала працьовитість і бережливість, що тільки приводило до зростання статків. А це, в підсумку, призвело до того, що країни Європи, які прийняли протестантизм, стали економічно процвітаючими і заможними.

Протестантська трудова етика стимулювала виникнення та розвиток підприємництва, яке є однією з основних рис ринкової економіки. Класична економічна теорія розглядає підприємництво як один із визначальних факторів виробництва. Основні фактори, які спонукають людей до підприємницької діяльності (наполегливість, стійкість, впевненість у собі, цілеспрямованість та сенс життя) безпосередньо пов'язані зі світоглядом, який відкритий до зовнішнього світу, що є характерними рисами саме протестантів. Базові принципи протестантської етики праці мотивують людей бути більш рішучими, мотивованими до успіху, працелюбними, дисциплінованими і зосередженими на своїй власній всебічній особистісній реалізації. Ці риси стимулювали протестантів бути схильними до підприємницької діяльності. На сучасному етапі богослов'я і етика праці невід'ємно реалізується як відкриття свого покликання – праця розглядається як реалізація талантів людини, якою наділив її Господь Бог.

У *третьому розділі «Протестантська етика лідерства»* досліджено лідерство й етику праці, основні напрями розвитку протестантської етики і порівняльний аналіз сучасних протестантських концепцій соціально-

трудових відносин та коучингу й місії у професійній діяльності.

У *підрозділі 3.1 «Осмилення лідерства в етиці праці»* окреслено, що лідерство стало характерною рисою етики праці протестантів у сьогоденні. Протестантський погляд на лідерство пов'язаний не стільки з фігурою самого лідера, стільки з джерелом бачення лідера та розумінням, куди слід йти йому самому і вести за собою інших людей. Іншими словами, протестантське розуміння лідерства має на увазі «вказування шляху» і розуміння себе на цьому шляху – як виразна риса біблійного образу пастиря та вчителя. На сучасному стані розвитку протестантської етики праці серед головних особливостей протестантського лідерства особливе місце займають, зокрема: середовище прояву лідерства, духовна атмосфера, а також критерії оцінки ефективності лідерства, його контекст й особисті відношеннями лідера з Богом і людьми, його відродженість (у біблійному розумінні) та його здатністю бути учнем Ісуса Христа, який бажає і може перевести християнське вчення в особистісний досвід. Протестантське лідерство втілюється в контексті специфічного середовища, в якому є взаємодія між Богом, християнською громадою і конкретною людиною. Лідерство вимагає особливого розуміння спільної мети, досягненням якої зайняті віруючі люди, осмиленням власної ролі і відповідальності кожного. Ця особливість пояснюється тим, що лідер-християнин несе відповідальність за якість свого лідерства й служіння – також і як член соціуму та громадянин держави, а не лише вірний церкви.

Життєве завдання лідера полягає в тому, щоб бути людиною, яка концентрує свою увагу не на собі, а на команді покликаних людей. Важливе особисте покликання та покликання до загальної діяльності й служіння. Наставництво – важливий фактор для формування християнського лідерства, а також важливий аспект у справі християнської місії. Якщо принцип наставництва в громаді працює, тоді лідерство буде ефективним.

Огляд літератури щодо лідерства, запропонований Мері Енн Глінн і Річем Де Йорді, показує, що протягом останніх п'яти десятиліть не існувало єдиного уявлення про особисте й організаційне лідерство. По суті, в минулому столітті відбулися дві основних зміни в його осмиленні: 1) стався перехід від інтересу особистих (індивідуальних) рис будь-якого лідера до розгляду ролі, яку він відіграє в міжособистісній взаємодії; 2) змістився акцент з уточнення і розвитку ключових особистих і професійних характеристик лідера до лідерства як командного процесу, який включає всіх учасників у досягненні спільної мети.

В шостому виданні підручника «Лідерство: теорія і практика» Пітер Нортхаус представляє якісний аналіз основних підходів до вивчення лідерства. Він справедливо відзначає, що не існує єдиного «правильного» підходу. З його точки зору, теоретизація лідерства відбувається за кількома напрямками: (1) характер лідера і його поведінка; (2) роль послідовників і їх контекст; (3) взаємодія між лідерами і послідовниками; (4) перетворення людей в процесі лідерства. П. Нортхаус розуміє лідерство як процес, в якому один індивід впливає на групу індивідів для досягнення спільної мети.

Праця «Лідерство в організаціях» Геррі Юкла розглядає лідерство в різних організаціях (лікарні, університети, комерційні організації, держустанови, недержавні підприємства тощо). Автор визначає лідерство як процес впливу на інших людей з метою усвідомлення і досягнення згоди щодо того, що і як необхідно робити. За Г. Юклом, лідерство в організаціях пов'язано як зі спеціалізованою формальною і неформальною роллю лідерів і послідовників, так і з процесом соціального впливу організації на її оточення.

У *підрозділі 3.2 «Розуміння місії у професійній діяльності»* йдеться про специфіку сприйняття своєї роботи сучасними протестантами.

Альффорд і Нотон стверджують, що віру і роботу можна і необхідно поєднувати. Вони пов'язують богословське розуміння християнської соціальної традиції з теорією і практикою менеджменту.

Маскара, Розен і Морі вважають, що духовний сенс, швидше за все, черпає своє значення з чогось трансцендентного. Вони переконані, що оскільки люди мають ідею, що «вони є частиною трансцендентного сенсу у відношенні до них», то вони мають відчуття покликання в певному напрямі на своєму життєвому шляху. Це відповідає дослідженню Липс-Вірми, присвяченого людям з духовним світоглядом: люди воліли б працювати в організаціях, які могли б задовольнити чотири бажання: надати можливості для особистісного розвитку і можливості бути самими собою, можливість набути досвіду єдності з іншими, надати середовище для самовираження і можливість служити іншим. Ефективне організаційне лідерство враховує ці чотири очікування як стратегію, необхідну для вірності працівників організації і їх утримання.

Християнська духовність на робочому місці – це комплексне поняття, яке зачіпає багато богословсько-практичних і соціальних, економічних та культурологічних питань. Богослов'я праці передбачає опрацювання питань про Бога, Його працю, призначення людини і її співпраці з Богом, про важку, небезпечну і несправедливу працю як наслідок гріхопадіння тощо. Богословські питання можуть і повинні стосуватися аспектів професійного покликання, трудової етики, богоугодної (творчої) або гріховної (шкідливої) праці.

Для багатьох християн, однак, розуміння особистого призначення і духовності рідко проникає в простір робочого місця. Християни, чи то роботодавці або співробітники нерелігійних організацій, асоціюють духовне життя і практики тільки з діяльністю, що здійснюється помісними церквами або християнськими організаціями та допомагає розвивати і підтримувати віру. Образ справжньої духовності відкритий нам Богом через Його Сина. У нашому досвіді християнська духовність виникає завдяки Духу, Який відроджує в нас здатність до співтворчості з Богом. З християнської точки зору, духовність є плодом Святого Духа. Християнин настільки духовний і цілісний, наскільки близький до Христа. Духовне відродження приходить до людини й тоді, коли вона прагне «одухотворити» свою працю, тобто трансформувати її в духовну діяльність. Завдяки Духу віруючому відкривається те, що корисно, дозволено і необхідно не тільки для нього, а й

для оточуючих. Духовний досвід спілкування з Христом і духовне навчання від Духа перетворюють людину, роблячи її здібною любити інших людей (1 Кор. 13: 1-8), проявляючи працелюбність, мудрість, подяку, справедливість, взаємоповагу, відповідальність, довіру. Через пізнання Бога людина краще розуміє себе, власне призначення, таланти й можливості.

Повсякденна праця є частиною вираження християнського поклоніння. Робоче місце може і повинно бути місцем поклоніння Богу; праця повинна бути вираженням поклоніння Богові. Божа воля полягає в тому, щоб віруюча людина була працьовитою, моральною, успішною у всьому, що вона робить не тільки в контексті служіння в поміській громаді, а й на своїй роботі. Бог приймає участь у житті людини, надає їй всіляке сприяння в різних сферах життя (особливо тоді, коли людина займається богоугодною справою). Будь-який професійний працівник буде успішний і принесе загальну користь, якщо до цієї праці він, по-перше, буде покликаний Богом, і, по-друге, якщо він працює як для Господа. Пізнання Бога і життя (включаючи трудову діяльність), відповідно до Його волі, можливі завдяки взаємодії творчих енергій у людині та діянню благодаті Божої в людині.

У четвертому розділі **«Протестантська трудова етика в українському контексті»** розкрито можливості використання принципів протестантської трудової етики в сучасній Україні.

Підрозділ 4.1 «Українські соціально-політичні реалії і протестантські моральні цінності» присвячено темі протестантської трудової етики, яка є актуальною, хоча і спірною для українського суспільства. Сполучені Штати, Англія, Швейцарія, держави північної Європи мають високі економічні показники і є переважно протестантськими країнами. Хоча не всі вбачають у цьому релігійний фактор, проте для України це приклади розвитку. Українські протестанти, яким є євангельське християнство в країні, сприймаючи себе спадкоємцями Реформації, можуть бути також і носіями протестантської трудової етики.

Ідея протестантської етики має на увазі необхідність в постійних реформах у всіх сторонах життєдіяльності суспільства. Ця сторона взаємодії, що передбачає зміни не тільки в духовному і моральному житті, але і в економічній сферах, часто відхиляється в пострадянських українських церквах, які усвідомлюють, що їх вплив на державу невеликий, тому їх головним завданням є те, щоб утриматися на плаву в своїй країні, не вказуючи державі, в яких сферах воно потребує трансформації.

Підрозділ 4.2 «Особливості застосування принципів протестантської трудової етики в українських реаліях» акцентує на тому, що українським протестантам не можна нехтувати спадщиною Реформації і необхідно використовувати його для формування власної доктрини праці. З іншого боку, феномен протестантської етики, пов'язаний із трьома необхідними цінностями, а саме: 1) успіх протестантської етики залежить від сумлінної праці; 2) від старанності в роботі; 3) від розуміння того, що праця – це чеснота.

Отже, у дослідженні ми проаналізували ситуацію впливу

протестантської етики праці на українське суспільство. Для цього визначились з поняттям протестантської трудової етики, з'ясували стан взаємозв'язку між етикою праці й українським контекстом, а також виявили і дослідили вплив протестантської етики праці на суспільство. Також бачимо перехід від протестантської трудової етики до етики лідерства через навчання і коучинг. Такий стан речей насамперед тому, що відсоток протестантів у пострадянських країнах доволі невеликий. Тому ідеї протестантської етики трансформувалися в ідеї підготовки молодих лідерів наступного покоління, які зможуть принести не тільки християнські цінності в суспільство, але і трансформуватимуть його, внівши докорінні етичні зміни задля загального блага усього громадянського суспільства.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження богослов'я і етики праці в сучасному протестантизмі свідчить про те, тема протестантської трудової етики трансформувалася в богослов'я праці, лідерства, коучингу і місії на своєму робочому місці. Результати дослідження знаходять своє висвітлення у наступних узагальнюючих висновках:

1. Аналіз поняття протестантської трудової етики, а також розгляд богослов'я й етики праці дав змогу побачити місце названих дисциплін у контексті всієї протестантської теології та етики. Таке дослідження, пов'язане з особливістю трудової етики і моральності в сучасну епоху, дозволяє побачити різноманітність інтерпретації етичної системи щодо праці у протестантів сучасності, що базується на біблійних текстах та принципах класичної протестантської етики праці.

2. Дослідження Р. Шрайтера щодо богослов'я допомагає зрозуміти, яким чином можемо розвивати богослов'я й етику праці в сучасному протестантизмі, застосовуючи методологію формування локальних богословських систем. Р. Шрайтер пропонує дев'ять кроків, які мають на увазі формування богослов'я в поєднанні як церковної традиції, так і культури суспільства. Першим кроком у процесі формування богословської системи є виявлення платформи попередніх локальних богословських систем. Другий крок – це відкриття і розуміння культури для формування локального богослов'я. Третій крок – визначення тем для локального богослов'я. Четвертий крок – це відкриття і дослідження впливу церковних традицій. П'ятий крок – розуміння розглянутих традицій, які представляють низку богословських систем минулого. Шостий крок – це зіставлення тем церковних традицій та актуальних тем місцевого значення, розкриття їхнього впливу як на локальне богослов'я, так і на культуру. Всі ці окреслені кроки допомагають нам у формуванні богослов'я і етики праці як у сучасному протестантизмі, так і в його локальному контексті пострадянських євангельсько-протестантських церков в Україні. Адже локальне богослов'я призначається, як для церковних громад, в яких воно формується, так і для суспільства, в якому, в кінцевому підсумку, відбувається трансформація власного культурного простору. Богослов'я і етика праці – як тема і доктрина

– тільки відкривається в сучасному пострадянському протестантизмі, сприймаючись як необхідна основа для життя християн у професійному вимірі та особистій місії.

3. Становлення богослов'я та етики протестантизму розпочалося в контексті реформаційних процесів, які відбувалися в Західній і Центральній Європі з кінця XV ст. до XVI століття. Як відомо, протестантизм обстоював право особистого тлумачення Біблії, відповідно до особистого розуміння та внутрішніх інтуїцій, замість того, щоб формально дотримуватися та коритися «офіційним» інтерпретаціям, які були ухвалені суворо централізованою релігійною владою. Реформація виразно вплинула на процес усвідомлення та реалізації суспільних перетворень, які відбулися під час кризи середньовічної церкви. Треба відзначити, що той час характеризувався властивим зростанням духовної активності й збільшенням незалежності мирян. Це також призвело до того, що трудова етика вже не вважалася релігійною, а стала орієнтуватися на світську, тобто нерелігійну діяльність. Іншими словами, вплив на світ і суспільство став пріоритетним для християн, які обрали протестантське розуміння християнської віри й тлумачення свободи людини. Світська професія вже розглядалася як найвища цінність морального життя і стала вираженням покликання людини. Це призвело до того, що професія перестала бути чимось не духовним чи «профаним» у житті людини, на відміну від сакралізованих форм церковно-культового й сакраментального життя. Професія – це прояв покликання, яка наділяла світську професійну діяльність виразом обов'язку виконання Божої волі.

4. Професійна етика раннього протестантизму в своїй суті була аскетичною і сформувала культ простоти, ощадливості, охайності, підкоренням правилам поведінки й здорового раціоналізму й практичності. Аскетичні ідеали ранніх протестантів здійснювалися в рамках своєї світської професії та світського укладу життя. Ця аскеза була спрямована проти прагнення будь-яких світських благ. Протестанти розуміли, що багатство містить у собі небезпеку та спокуси. Протестантський аскетизм приводив до накопичення благ, скорочував споживання та відкидав насолоду земним багатством. Протестантська аскеза витісняла прагнення до витрат на розкіш та пробуджувала працьовитість і бережливість, що тільки приводило до зростання статків. А це, в підсумку, призвело до того, що країни Європи, які прийняли протестантизм, стали економічно процвітаючими і заможними, підвищивши загальний соціальний рівень життя своїх громадян.

5. Протестантська трудова етика стимулювала виникнення та розвиток підприємництва, яке є однією з основних рис ринкової економіки. Класична економічна теорія розглядає підприємництво як один з основних факторів виробництва. Головні фактори, які спонукають людей до підприємницької діяльності, зокрема наполегливість, стійкість, впевненість у собі, цілеспрямованість та сенс життя, безпосередньо пов'язані зі світоглядом, який відкритий до зовнішнього світу й певною мірою відрізняє представників різноманітних протестантських деномінацій від християн католицької та православної віри. Іншими словами, принципи

протестантської етики мотивують людей бути більш рішучими, мотивованими до успіху, працелюбними, дисциплінованими, організованими й зосередженими на своїй власній самореалізації. Ці атрибути стимулювали протестантів бути схильними до підприємницької діяльності. Богослов'я і етика праці невід'ємно реалізується як відкриття свого покликання. Отож, праця, професійна діяльність розглядається як реалізація талантів людини, якою наділив її Господь Бог.

6. Лідерство стало характерною рисою етики праці протестантів сучасності. Протестантський погляд на лідерство пов'язаний не стільки з фігурою самого лідера, стільки з джерелом бачення лідера та розумінням, куди слід йти йому самому і вести за собою інших людей. Іншими словами, протестантське розуміння лідерства має на увазі «вказування шляху» і розуміння себе на цьому шляху.

7. Протестантське лідерство втілюється в контексті специфічного середовища, в якому є взаємодія між Богом, християнською громадою і конкретною людиною. Лідерство вимагає особливого розуміння спільної мети, досягненням якої зайняті віруючі люди, осмисленням власної ролі й відповідальності кожного. Ця особливість пояснюється тим, що лідер-християнин несе відповідальність за якість свого лідерства. При цьому не слід забувати про те, що християни є частиною соціуму.

8. Життєве завдання лідера полягає в тому, щоб бути людиною, яка концентрує свою увагу не на собі, а на команді покликаних людей. У такому випадку мова йде і про особисте покликання, і про покликання загальної діяльності. Наставництво – важливий фактор для формування християнського лідерства, а також значущий складник у справі реалізації християнської місії. Якщо принцип наставництва в громаді працює, то лідерство буде ефективно реалізуватися і передаватися.

9. Феномен протестантської етики, пов'язаний із трьома базовими цінностями. По-перше, успіх протестантської етики залежить від сумлінної праці. По-друге, він зумовлений старанністю в роботі. І по-третє, чітке розуміння того, що праця – це чеснота. Окреслені визначальні ціннісні принципи зумовлюють виразну мотивацію до активної й чесної професійної діяльності, що сприймається не тільки в аспекті соціальної респектабельності, але й вираження християнської віри та служіння в євангельському дусі.

10. У нашому дисертаційному дослідженні проаналізовано ситуацію впливу протестантської етики праці на українське суспільство. Для цього ми визначились з поняттям протестантської трудової етики, з'ясували стан взаємозв'язку між етикою праці й сучасним українським контекстом, а також виявили і дослідили вплив протестантської етики праці на суспільство. Також бачимо перехід від протестантської трудової етики до етики лідерства через навчання і коучинг. Це відбулося на самперед тому, що відсоток протестантів у пострадянських країнах доволі невеликий. Тому ідеї протестантської етики трансформувалися в ідеї підготовки молодих лідерів наступного покоління, які зможуть принести не тільки християнські цінності

в суспільство, але і трансформувати його, принісши докорінні етичні зміни та впливаючи своїм прикладом на інших співгромадян.

10. Організація системного знання про лідерство – складне завдання, тому що воно є комплексним багатоаспектним феноменом, пізнання якого є важливим у християнському житті й служінні. Лідерство – це процес, в якому один індивід впливає на групу індивідів для досягнення спільної мети. Лідерство – процес впливу на інших людей із метою усвідомлення і досягнення згоди щодо того, що і як необхідно робити, а також процесу полегшення індивідуальних і колективних зусиль у рамках досягнення загальних організаційних цілей.

11. Християнська духовність на робочому місці – це комплексне поняття, яке стосується багатьох богословсько-практичних і соціально-філософських, економічних та культурологічних питань. Богослов'я праці передбачає опрацювання питань про Бога, Його працю, розуміння призначення людини і її співпраці з Богом, а також про важку, небезпечну і несправедливу працю як наслідок гріхопадіння і т. д. Богословські питання можуть і повинні зачіпати аспекти професійного покликання, трудової етики, богоугодної (творчої) або гріховної (шкідливої) праці. Християнська духовність – унікальна характеристика життєвого досвіду християнина, яка виявляється у відносинах із Богом, собою й оточуючими та пов'язана з різними категоріями: ідентичності, сенсу життя, особистого покликання, приналежності й ефективності. Образ справжньої духовності відкритий нам Богом через Його Сина. У нашому досвіді християнська духовність виникає завдяки Духові, Який відроджує в нас здатність до співтворчості з Богом. З християнської точки зору, духовність є плодом Святого Духа. Християнин настільки духовний і цілісний, наскільки залучений до Христа: шукає Христа, живе з Христом, живе Христом, живе у Христі.

13. Будь-який професійний працівник буде успішний і принесе собі та іншій людині задоволення та користь, якщо до цієї праці він, по-перше, буде покликаний Богом, і, по-друге, якщо він працюватиме для Господа. Пізнання Бога і життя (включаючи трудову діяльність), відповідно до Його волі, можливе завдяки взаємодії творчих енергій у людині й діяння Бога в людині, про що говорили не тільки протестантські, але й православні богослови і філософи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1.Тетерятников К. В. Протестантська трудова етика та український контекст // Актуальні проблеми філософії та соціології. – Одеса, 2017. – Вип. 15. – С. 135–138.

2.Тетерятников К. В. Реформація як форма усвідомлення та реалізації суспільних перетворень // Актуальні проблеми філософії та соціології. – Одеса, 2017. – Вип. 16. – С. 135–137.

3.Тетерятников К. В. Проблема релігійної ідентичності: пошук

взаємозв'язку між євангельськими протестантами України і протестантизмом Реформації // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – 2017. – Випуск 18. – С. 196–201.

4.Тетерятников К. В. Трудова етика і моральність в сучасну епоху // Гілея: Науковий вісник збірник наукових праць. – 2018. – Випуск №135. – С. 244-247.

5.Тетерятников К. В. Оновлення протестантської соціальної етики // Практична філософія. – 2018. – №2 (№68). – С. 174-181.

6.Тетерятников К. В. Історичне та світоглядне значення протестантської етики // Науковий вісник НУБіП України. Серія: Гуманітарні студії. – 2018. – №280. – С. 182-190.

Статті в іноземних періодичних наукових виданнях:

7.Teteryatnikov K. The work ethic of post-Soviet Protestants // Power and Society (History, Theory, Practice). – 2018. – № 2. – P. 125-137.

8.Teteryatnikov K. Protestant ethics in the socio-political context of Ukraine: from Max Weber to Ukrainian realities // Theological Reflections. – 2016. – № 17. – P. 104–113.

9.Teteryatnikov K. The Reformation Challenge for the Postmodern Evangelical Church // Theological Reflections. – 2015. – № 16. – P. 105-115.

Статті в інших наукових збірниках та матеріалах конференцій:

10.Тетерятников К.В. Українські реалії і протестантська трудова етика як результат Реформації // Збірник наукових праць: Епоха Реформації і сучасна Україна. – Полтава, 2017. – С. 217–224.

11.Тетерятников К.В. Исследование Макса Вебера о протестантской этике в постсоветском контексте // Сборник статей: Миссия в профессии. – Киев: Ассоциация "Духовное Возрождение", 2016. – С. 166–173.

12.Тетерятников К.В. Миссиологический аспект протестантской трудовой этики // Материалы научно-практической конференции "Вера и труд: христианская миссия и лидерство в профессиональной деятельности". – Санкт-Петербург, 2017. – С.302–310

13.Тетерятников К.В. Социологические измерения миссионерских инициатив протестантских церквей // Богомыслие. – 2018. – №22. – С. 82-94.

14. Тетерятников К. Церковь вчера и сегодня: почему евангельские церкви остаются маргинальными в обществе? / К.Тетерятников // Форум 20. Двадцать лет религиозной свободы и активной миссии в постсоветском обществе. – Редактор-упоряд. Михайло Черенков. – К.: Дух і літера, 2011. – С. 175–188.

15.Тетерятников К. Социальное служение / К.Тетерятников // Школа без стен: следующий шаг. – Коростень: Триада С, 2016. – с. 83-122.

16. Тетерятников К. Как семья может реализовывать миссию / К.Тетерятников. – Ирпень: Mission Eurasia, 2019. – 104 с.

АНОТАЦІЯ

Тетерятников К. В. Богословська етика праці в сучасному

протестантизмі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2021.

Досліджено поняття протестантської трудової етики, а також богослов'я й етики праці, що пов'язане з особливістю трудової етики і моральності в сучасну епоху та дозволяє побачити різноманітність інтерпретації етичної системи щодо праці у протестантів сучасності, що базується на біблійних текстах і принципах класичної протестантської етики праці. Проаналізовано методологію Р. Шрайтера, яка допомагає зрозуміти, яким чином можемо розвивати богослов'я й етику праці в сучасному протестантизмі, застосовуючи методологію формування локальних богословських систем, які призначаються як для церковних громад, так і для суспільства. Розкрито, що становлення богослов'я та етики протестантизму розпочалося в контексті реформаційних процесів, які відбувалися в Західній і Центральній Європі з кінця XV ст. до XVI століття. Реформація призвела до того, що трудова етика вже не вважалася релігійною, а стала орієнтуватися на світську діяльність. Світська професія вже розглядалася як найвища цінність морального життя і стала вираженням покликання людини, прояв покликання, що наділяло світську професійну діяльність чинником обов'язку виконання Божої волі. Висвітлено, що професійна етика раннього протестантизму була аскетичною і сформувала культ простоти, ощадливості, охайності, підкоренням правилам поведінки й здорового раціоналізму і практичності. Протестантська аскеза витісняла прагнення до витрат на розкіш та пробуджувала працьовитість і бережливість, що призвело до того, що країни Європи, які прийняли протестантизм, стали економічно процвітаючими і заможними. Протестантська трудова етика стимулювала виникнення та розвиток підприємництва, яке є однією з основних рис ринкової економіки. Головні фактори, які спонукають людей до підприємницької діяльності, зокрема наполегливість, стійкість, впевненість у собі, цілеспрямованість та сенс життя, безпосередньо пов'язані зі світоглядом, який відкритий до зовнішнього світу й певною мірою відрізняє представників різноманітних протестантських деномінацій від християн католицької та православної віри. Сучасний протестантський погляд на лідерство пов'язаний не стільки з фігурою самого лідера, стільки з джерелом бачення лідера та розумінням, куди слід йти йому самому і вести за собою інших людей. Лідерство вимагає особливого розуміння спільної мети, досягнення якої зайняті віруючі люди, осмисленням власної ролі й відповідальності кожного. Наставництво – важливий фактор для формування християнського лідерства, а також значущий складник у справі реалізації християнської місії. Проаналізовано ситуацію впливу протестантської етики праці на українське суспільство. Простежено перехід від протестантської трудової етики до етики лідерства через навчання і коучинг. Ідеї протестантської етики трансформувалися в ідеї підготовки молодих лідерів

наступного покоління, які зможуть принести не тільки християнські цінності в суспільство, але і трансформувати його, принісши докорінні етичні зміни та впливаючи своїм прикладом на інших співгромадян. Богослов'я праці передбачає опрацювання питань про Бога, Його працю, розуміння призначення людини і її співпраці з Богом, а також про важку, небезпечну і несправедливу працю як наслідок гріхопадіння і т. д.

Ключові слова: протестантська етика праці, протестантське богослов'я праці, український протестантизм, сучасний протестантизм, Реформація, лідерство, коучинг.

АННОТАЦІЯ

Тетерятников К. В. Богословская этика труда в современном протестантизме. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.14 – богословие. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2021.

Исследовано понятие протестантской трудовой этики, а также богословия и этики труда, что связано с особенностью трудовой этики и нравственности в современную эпоху и позволяет увидеть разнообразие интерпретации этической системы о труде в протестантов современности, что основано на библейских текстах и принципах классической протестантской этики труда. Проанализирована методология Р. Шрайтера, которая помогает понять, каким образом можем развивать богословие и этику труда в современном протестантизме, применяя методологию формирования локальных богословских систем, предназначенных как для церковных общин, так и для общества. Раскрыто, что становление богословия и этики протестантизма началось в контексте процессов Реформации, которые происходили в Западной и Центральной Европе с конца XV до XVI века. Реформация привела к тому, что трудовая этика уже не считалась религиозной, а стала ориентироваться на светскую деятельность. Светская профессия уже рассматривалась как высшая ценность нравственной жизни и стала выражением призвания человека, проявления призвания, наделяла светскую профессиональную деятельность фактором исполнения Божьей воли. Освещено, что профессиональная этика раннего протестантизма была аскетичной и сформировала культ простоты, бережливости, аккуратности, покорения правилам поведения и здорового рационализма и практичности. Протестантская аскеза вытесняла стремление к расходам на роскошь и пробуждала трудолюбие и бережливость, что привело к тому, что страны Европы, принявшие протестантизм, стали экономически процветающими и богатыми. Протестантская трудовая этика стимулировала возникновение и развитие предпринимательства, которое является одной из основных черт рыночной экономики. Главные факторы, побуждающие людей к предпринимательской деятельности, в частности настойчивость, стойкость, уверенность в себе, целеустремленность и смысл

жизни, непосредственно связанные с мировоззрением, открытым к внешнему миру, и это в определенной степени отличает представителей различных протестантских деноминаций от христиан католической и православной веры. Современный протестантский взгляд на лидерство связан не столько с фигурой самого лидера, сколько с источником видения лидера и пониманием, куда следует идти ему самому и вести за собой других людей. Лидерство требует особого понимания общей цели, достижением которой заняты верующие люди, осмыслением собственной роли и ответственности каждого. Наставничество – важный фактор для формирования христианского лидерства, а также значимая составляющая в деле реализации христианской миссии. Проанализирована ситуация влияния протестантской этики труда на украинское общество. Прослежено переход от протестантской трудовой этики к этике лидерства через обучение и коучинг. Идеи протестантской этики трансформировались в идею подготовки молодых лидеров следующего поколения, которые смогут принести не только христианские ценности в общество, но и трансформировать его, принеся коренные нравственные изменения и воздействуя своим примером на других граждан. Богословие труда предусматривает проработку вопросов о Боге, Его труд, понимание назначения человека и его сотрудничества с Богом, а также о тяжелом, опасном и несправедливом труде как следствии грехопадения и т. д. Богословские вопросы могут и должны затрагивать аспекты профессионального призвания, трудовой этики, богоугодного (творческого) или греховного (вредительского) труда. Христианская духовность – уникальная характеристика жизненного опыта христианина, что проявляется в отношениях с Богом, собой и окружающими, и связана с различными категориями: идентичности, смысла жизни, личного призвания, принадлежности и эффективности. Образ настоящей духовности открыт нам Богом через Его Сына. В жизненном опыте христианская духовность возникает благодаря Духу, Который возрождает в нас способность к сотворчеству с Богом, что проявляется и в труде.

Ключевые слова: протестантская этика труда, протестантское богословие труда, украинский протестантизм, современный протестантизм, Реформация, лидерство, коучинг.

SUMMARY

Tetryatnikov K. V. Theological ethics of work in modern Protestantism. – The manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Philosophical Studies, Specialty 09.00.14 – Theology. – National Pedagogical Dragomanov University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2021.

The concept of Protestant work ethic, as well as theology and work ethic, which is associated with the peculiarities of work ethic and morality in the modern era and allows us to see the diversity of interpretation of the ethical system of work in modern Protestants, based on biblical texts and principles of classical Protestant work ethic. R. Schreiter's methodology is analyzed, which helps to understand how

we can develop theology and work ethic in modern Protestantism, using the methodology of forming local theological systems, which are intended for both church communities and society. It is revealed that the formation of the theology and ethics of Protestantism began in the context of the Reformation processes that took place in Western and Central Europe from the end of the XV – XVI centuries. The Reformation led to the fact that work ethic was no longer considered religious, but began to focus on secular activities. The secular profession was already regarded as the highest value of moral life and became an expression of the vocation of man, a manifestation of the vocation that gave secular professional activity a factor in the obligation to do God's will. It is revealed that the professional ethics of early Protestantism was ascetic and formed a cult of simplicity, thrift, neatness, obedience to the rules of conduct and rationalism and practicality. Protestant asceticism supplanted the desire to spend on luxury and aroused diligence and thrift, which led to the fact that European countries that embraced Protestantism became economically prosperous and prosperous. Protestant work ethic stimulated the emergence and development of entrepreneurship, which is one of the main features of a market economy. The main factors that motivate people to do business, including perseverance, resilience, self-confidence, purposefulness and meaning of life, are directly related to a worldview that is open to the outside world and to some extent distinguishes representatives of various Protestant denominations from Christians of Catholic and Orthodox Churches. The modern Protestant view of leadership has to do not so much with the figure of the leader himself as with the source of the leader's vision and understanding of where he should go and lead other people. Leadership requires a special understanding of the common goal that believers are committed to, and that everyone understands their own role and responsibilities. Mentoring is an important factor in the formation of Christian leadership, as well as a significant component in the implementation of the Christian mission. The situation of the influence of the Protestant work ethic on the Ukrainian society is analyzed. The transition from Protestant work ethic to leadership ethics through teaching and coaching is traced. The ideas of Protestant ethics have been transformed into the idea of training young leaders of the next generation who will be able not only to bring Christian values into society, but also to transform it by bringing radical ethical changes and influencing other citizens by their example. The theology of labor involves the study of questions about God, His work, understanding the purpose of man and his cooperation with God, as well as hard, dangerous and unjust work as a result of the Fall, etc.

Key words: Protestant work ethic, Protestant labor theology, Ukrainian Protestantism, modern Protestantism, Reformation, leadership, coaching.